

ності вона мала визначальний вплив на діяльність як державних органів, так і громадських структур, зокрема УТОПІК, у цій сфері.

Певним перебільшенням з боку автора можна вважати його твердження про створення УТОПІК з огляду на «настрої опозиції» (с. 156), оскільки ні з юридично-правової, ні з фактично-політичної сторони опозиції як такої на території СРСР в той час не існувало.

На особливе схвалення заслуговує розгляд дослідником розвитку такої особливої сфери наукових досліджень і пам'яткоохоронної діяльності як «рятивна археологія» (с. 159–176). Адже цей напрям з'явився в радянський час, у специфічних умовах, під тиском відповідних обставин – наступу індустріалізації й запровадження інтенсивних технологій у сільськогосподарській сфері. При цьому цілком вірно відзначено автором монографії вибірковий характер цього процесу та відсутність планомірної системи охоронних археологічних робіт. На нашу думку, рятивна археологія, її розвиток, особливості, здобутки та негативні прояви й наслідки заслуговують на більш детальне вивчення з боку науковців у майбутньому.

У цілому ж, робота вдалася. Треба відзначити її інформативну насиченість і деталізацію. Це дослідження дасть можливість не лише науковцям, але й управлінцям державного апарату врахувати помилки та здобутки радянської пам'яткоохоронної системи. Адже сучасна пам'яткоохоронна система України базується на тій, що була створена і розвинена в СРСР. Наше ж завдання – створити нову, більш ефективну національну систему охорони культурної спадщини.

Н.О. ГАВРИЛЮК

Колективний портрет краєзнавців на тлі суворої епохи

Рец. на кн.: *Севастьянов А.В. Десять лет на службе краеведения: Российское общество по изучению Крыма (1922–1932) / А.В. Севастьянов / Под ред. А.А. Непомнящего; Центр памятниковедения НАН Украины и УООПИК. – К.; Симферополь, 2010. – 256 с. – (Серия: «Библиография крымовеждения; вып. 13»).*

Жодна серйозна сучасна наукова праця з питань кримознавства не може вважатися повноцінною, якщо в ній відсутні посилання на праці серії «Библиография кримознавства», що видається у Симферополі з 2004 р. під редактуванням професора Таврійського національного університету ім. В.І. Вернадського, доктора історичних наук Андрія Анатолійовича Непомнящего. Вже 7 років увесь краєз-

навчий доробок нукової школи видатного кримознавця сучасності стає предметом якісних публікацій, що в свою чергу підтверджує тезу: стабільність результату – запорука розвитку.

І ось новий, 13-й, випуск «Бібліографії кримознавства» – монографія О.В. Севастьянова, що відкриває перед нами невідому сторінку вивчення Криму протягом 20-х – на початку 30-х років ХХ ст. Книжка зустрічає читача «диханням епохи» – в оформленні й агітаційні плакати того часу, що відображають не лише політичну ситуацію десятиріччя, але й розставляють необхідні акценти у змісті дослідження; тут і радянська символіка – не задля зайвого нагадування, а для влучного підкреслення загального настрою, який панував як у свідомості мас, так і в розумі представників науки того часу.

Діяльність Російського товариства з вивчення Криму (РТВК), що проводило потужну різнопланову роботу в 1922–1932 роках, вплинула на розвиток краєзнавства не тільки в Криму, але й на теренах усього Радянського Союзу. На жаль, наукова спадщина, що залишили члени цього товариства (443 учасника, імена яких правомірно складають гордість вітчизняної науки) декілька десятиліть оставалася забутою. Книга, що рецензується дозволяє ознайомитися з цією сторінкою кримознавства повною мірою.

Книга вибудована, з одного боку, за хронологічним принципом – тобто, відображена діяльність РТВК за періодами: 1923–1925 роки (період виникнення Товариства за ініціативою групи наукової й творчої інтелігенції Москви та формування регіональних відділень); 1925–1927 роки (період «злиття академічної науки з масовим краєзнавством»); 1926–1928 роки (активна діяльність регіональних відділень Товариства); 1929–1932 роки (час згортання краєзнавчого руху в СРСР та припинення діяльності Товариства). З другого боку, окремі сюжети присвячені основним напрямам діяльності РТВК: вивченню матеріальної культури, історії, побуту й культури народів Криму.

Загалом, тексти нарисів монографії О.В. Севастьянова малюють яскраву й об'ємну картину вивчення Криму в першій половині ХХ ст. Чому складеться таке враження? Насамперед, тому що в монографії використаний достатньо складний, але необхідний під час вивчення нових сюжетів, принцип джерелознавчого синтезу, коли опубліковані документи доповнюються новими архівними матеріалами, відтак, картина тих або інших подій набуває нових рис, іноді – раніше відомі факти отримують якісно нове наповнення. Активне чергування вперше використаних архівних й уже введених раніше до наукового обігу

джерел змальовує діяльність членів РТВК повсякденною; читач слідкує за науковим співтовариством як спостерігач, у якого є можливість щось для себе уточнити чи пригадати. Підсумком такої репрезентації роботи Товариства в кримознавстві першого десятиріччя радянської влади є затвердження тези про безперечно лідерські його позиції, ініціативну першість і потенційну спроможність виконувати важливу роль організатора краєзнавчих студій у регіоні.

Другою важливою рисою дослідження О.В. Севастьянова є презентація кримознавчої роботи членів РТВК як органічної складової частини загально радянського процесу вивчення місцевого краю. Власне, й ініціатива створення Товариства – це результат зусиль групи московських учених і громадських діячів (Д.М. Анучіна, Є.Е. Лейтнеккера, О.О. Літкенса й інших), наукова діяльність яких була пов'язана в різні роки з Кримом. Перший період діяльності організації також правомірно назвати «московським» – саме у столиці РСФРР було засновано найбільше відділення Товариства, до нього активно долучилися авторитетні представники радянської науки (О.С. Башкіров, І.М. Бороздін, Б.Ф. Добринін, Б.С. Жуков, Ф.М. Петров, М.О. Семашко й інші), у 1925 р. у Москві ж почалося періодичне видання наукового часопису «Крым», що відкрило якісно нову сторінку не тільки у бутті самого Товариства, але й в усьому кримознавстві тієї доби. Зв'язки представників академічних установ Москви та Ленінграду з краєзнавцями Криму, представниками місцевого наукового середовища ретельно проаналізовані О.В. Севастьяновим у рецензованій монографії. Це відображено і в експедиціях істориків й археологів до Криму (Г.А. Бонч-Осмоловського, вже згаданих О.С. Башкірова та І.М. Бородіна; К.Е. Гриневича), їхній співпраці (підчас – і дискусій) з кримськими вченими, намаганні державних установ всіляко (і методично, і фінансово) допомогти розвитку наукових і популярних студій. Демонстрація спорідненості регіонального та центрального рівнів радянського краєзнавчого руху – ще одна цінна особливість монографії О.В. Севастьянова.

Третя теза, що привернула нашу увагу: автор не пішов простим шляхом беззаперечного сприйняття та пропагування наукової спадщини своїх «героїв» – це може здатися досить амбітним, але не має в тексті книги тільки визнання успіхів і вагомого внеску того чи іншого дослідника минулого. Є критика тих або інших положень окремих авторів, тим більше, якщо ці положення вже під час їх написання слугували не стільки науковим, скільки політичним цілям. Але критика О.В. Севастьянова обґрунтована, більше того – автор вказує на наслідування політичних трендів 20-х років ХХ ст. у тому чи іншому сучасному науковому дослідженні та надає цьому належну оцінку. Крім зазначеного, слід сказати й наступне: автор не уникає дискусії – як зі своїми попередниками, що досліджували тему, так і ретельно презентує ті дискусії, що мали місце серед членів РТВК. Це робить сприйняття монографії більш цікавим з суто читачьких

позицій, коли текст стає жвавим, а дослідження виходить за рамки суто наукового нарративу і з-за «лаштунків» можна чекати несподіваного повороту.

Наостанок – і це також притаманно для книжкової серії «Біобібліографія кримознавства» – складно оминати добрі слова про допоміжні розділи й оздоблення книги. О.В. Севастьянов виконав чималу роботу для встановлення персонального складу членів РТВК. І хоча це лише алфавітний список, але це й та вдячність і повернення із забуття декількох сотень людей, що з доброї волі опікувалися вивченням Криму, але яким довелося жити в суворі часи, заслугоує на схвалення. Також важливим є складення бібліографічного покажчика часопису «Крым» – хоча б за тієї мотивації, що наступним дослідникам буде набагато простіше працювати й знаходити необхідні публікації.

Багата ілюстрованість (більше 100 портретних і видових зображень) та наявність біобібліографічних довідок – наслідування найкращих традицій сучасної кримознавчої школи професора А.А. Непомнящого та зайвий доказ того, що стабільність результату – це запорука розвитку. З огляду на це, залишається тільки привітати все кримознавче середовище з появою нової змістовної та якісної роботи молодого вченого, а також побажати нових успішних випусків «Біобібліографії кримознавства».